

UiT

**NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET**

Et historisk tilbakeblikk på barnas rolle i samfunnet

Professor emeritus, Dr. Willy-Tore Mørch
Det helsevitenskapelige fakultet
RKBU-Nord

Fagdag DUÅ i Bergen, 30 mai 2017

---

15 -1600 tallet

Hardheten overfor barn

"Historien om barndommen er et mareritt vi først nå har begynt å våkne opp fra. Jo lengre tilbake i historien vi går, desto dårligere har omsorgen for barn vært, og desto oftere er barn blitt drept, forlatt, slått, terrorisert og misbrukt seksuelt"
(Barndommens historie: Loyd deMause, 1974)

Før Reformasjonen Den "muntre likegyldighet"

Mangler en forestilling om barndommen som en særegen periode.

Fra 7 års alder blandes barnet med de voksne i lek og arbeid.

Trening av barnet skjer gjennom voksne som rollemodeller.

Familien er åpen mot omverden og mangler de følelsesmessige funksjoner som vi er vant med. Disse tilfredsstilles ved sosial omgang på tvers av alders og klassegrenser. Holdningen til barn preges av "munter likegyldighet" (Phillippe Ariès, 1980)

Den muntre likegyldighet

- Beskjeftiger seg med det samme som voksne:
Stockholm: I 1634: Skolen synger i 258
begravelser. I 1635: 275 begravelser, I 1638: 304
begravelser

Bergen: En prest lagde tilstelning med
"diskantsyngere". De sang og oppvartet og drakk
alkohol "så de fikk nok".

- "I denne verden oppfører barna seg som de
voksne" (Troels-Lund (1879))

Hardheten overfor barn

På 1600-tallet:

Likegyldigheten som forsvar overfor den harde virkelighet.
Ethvert barn er et mulig tap!

I Frankrike døde 25% av barna før fylte 1 år. 50% blir aldri 4 år gamle.

Spedbarnsdødeligheten i Norge ligger omtrent like høyt helt fram til 1800 tallet!

Fra "Den muntre likegyldighet" til oppdragelse for framtid (Reformasjonen)

Med reformasjonen ble familie og ekteskap opphøyet som den eneste riktige livsførsel (Martin Luther)

Barn født utenfor ekteskap fikk ingen håp om en framtid

Dette fikk betydning for barneoppdragelsen:

Den muntre likegyldigheten forsvant

Barnet fikk en egenverdi i kraft av en mulig framtid

Barnets indre måtte formes til moral (gudfryktighet)

Den ytre kontrollen ble mindre brutal, men ris ble beholdt som en nødvendighet

Avstraffelsen skulle lære barnet alternativer, ikke bare stanse gal atferd

Barnet var svakt og måtte vernes (reiving, gåstoler, seler)

Oppdragelse for framtid

"Oppdagelsen av barndommen på 1700 tallet som et eget livsavsnitt med et behov for et eget program, tok friheten og verdigheten fra barna og gjorde dem til objekter for barneoppdragelse og skolering."

"Barnet ble sett på som usiviliserte individer som skulle oppdras. Barna måtte derfor påtvinges selvbeherskelse og disiplin"

"Det ble lagt sterkt press på og dermed omfattende begrensninger for barnas aktiviteter" (Philippe Aries, 1982)

De første «faglige» analyser av barns atferd

- John Locke (1732-1804)
- Gråt er et tegn på svakhet og hjelpeløshet. (Skriker får å be om hjelp, skriker når det er sulten, skriker når det er tørst, fryser osv)
- Gråt er også et middel til å herske over omgivelsene (...nesten så snart det er født skriker de for å få sin vilje

Det lydige barnet

Rousseau (1712-1778)

- Barnet må ikke få kontrollen over de voksne (Et barn som gir ordre til en voksen er naturstridig)
- Men barnet skal ikke adlyde voksnes vilkårlige ordrer. Barnet skal lære at det finnes bare en «herre» og det er naturen selv. Når den voksne representerer naturen skal barnet adlyde

Handling og straff

Det må være sammenheng mellom handling og straff.

Hvis barnet knuser er rute må vinduet stå åpent dag og natt uten hensyn til at barnet blir forkjølet.

«Hvis barnet mot formodning knuser ei rute igjen må hardere midler til: Si da rolig uten å miste sinnet: Vinduene er mine. Jeg har satt dem inn og jeg akter å beskytte dem. Lukk barnet deretter inne på et mørkt rom. Ved da dette vanlige tiltak begynner han å skrike og lage bråk. men ingen hører ham. Snart blir han trett og skifter tone. Han begynner å jamre seg og snøfte» (Rousseau 1712-1778)

Barneoppdragelsen overlatt til "folket"

- Det var som regel menn som utviklet teorier om barneoppdragelse og som skrev bøker rettet mot kvinner.

En revolusjon i synet på barn:

- Kvinner skal ta seg av barn i stedet for å overlate det til fremmede kvinner (ammer).
- I bedrestilte familier overlott likevel mødrene i stor grad barna til barnepiker og tjenestefolk. Barneoppdragelsen ble derfor i stor grad utført av "folket" helt opp til vårt århundre

“Folkelig” barneoppdragelse

Variierende renslighet:

Aaseral (en liten fjellbygd utenfor Kristiansand) (1750):

- *Tørket av den groveste barnets skitt med tørr klut*
- *Melke morsmelk på klut og vaske med den*
- *På de hudløse steder strødde man finskavet bark eller markmel (det gule støv i markhullene i veggen)*

Skjervø i Tromsø amt:

- *Bade to ganger daglig til det er et halvt år, én gang daglig det andre halvår, siden bade noen ganger om året til de er fem eller sju, senere blir legemet ikke badet lengre.*
- Mye tyder på at den elendige hygiene var en trussel mot barns liv og helse

Byttingen

- Frykten for at barnet er bytting er stor (høy sykkelighet, mange funksjonshemminger).

Mange strategier for å konstatere at det virkelig er en bytting hvis det er tegn til avvik hos barnet:

- *Lure barnet til å snakke ved å gjøre merkelige ting (veve i vevstol uten tråd, koke grøt i et eggskall, lage pølse av en død katt (Rudberg 1983))*
- *Holde barnet opp mot solen (er han troll, sprekker han)*
- *Skremme byttingens mor ved å late som om man legger det i ovnen*
- *Skade byttingen (legge han på trappa og koste han ut sammen med søppelet, spytte på han eller knipe han i nesen med glødende tang, denge ham på søppelhaugen tre torsdager på rad)*

Frykten for fare

- Man finner også stor omsorg overfor barn i den "folkelige" oppdragertradisjon.
- Redselen for gråt og alle forholdregler har direkte bakgrunn i frykten for barnets liv. Barnet er i stadig fare
- Barnet er også truet av trolldom og underjordiske makter
- Foreldrene gjør alt for at barnet skal unngå denne verdens og det hinsidiges farer. (Aldri kaste urin og avføring da det kunne brukes av mørke makter, barnet signes med "I Jesu navn" når det nyser og hikster, en fremmed må "fyre hendene" i peisen for å rense dem før man nærmer seg barnet)

1800 -tallet. Å mestre verden

- 1800 tallet var preget av J.J. Rousseau (Emile)
- Borgerskapets barn må oppdras til å mestre en krevende verden (som ledere).
- Allmuens barn (bøndene) ble sett på som idealer (sterke, utholdene, snakke høyt og tydelig for de må rope til hverandre.
- Barn som er vokst opp i et kammer lesper og snakker lavt)

Å mestre verden

- Vekten legges på det gode i barnet. Arvesynden tilbakevises. (*Man kan aldri få meg til å tro at barnet fødes med lastefulle tilbøyeligheter (Smith 1828)*)
- *Det lille barnet er en plante med gode indre muligheter til vekst*

Å mestre verden i en folkelig tradisjon

- **Reiving:**
- *For varme*
- *For at barnet skal vokse rett*
- *For at det skal gråte lite (slik at det kan overlates til eldre søsken)*
- **Vuggen:**
- *Et nødvendig møbel*
- *Barnet ble vugget straks det viste tegn til uro*
- **Ideologien:**
- *Barnet skal ikke være alene, det skal ikke gråte*
- *Gråt er et varsel om sykdom og død*
- *Å overse barnegråt kunne føre til at barnet ble byttet av trollene og at det la sitt egen barn igjen i vogga (bytting). Byttingen forbindes med vanskapte barn, "gult og gustent", stort hode, lærer ikke å gå og snakke etc.*

Å mestre verden

Endring i synet på barnets utvikling:

- *Overbeskyttelse må bekjempes.*
- *De fysiske restriksjonene blir lempet på (reiving, vugging)*
- *Barnet må få være aktivt*

Kvinnenes rolle

Dobbeltsidig rolle:

- *Barnets negative egenskaper skyldes kvinnenes påvirkning (flauhet, unnselighet) (Rousseau)*
- *Men også oppsetsighet og trass er et resultat av kvinnelig oppdragelsesmetoder (mangel på konsekvens og fasthet) "Snart vugger, snart klapper man det, for å tilfredsstille det, snart truer, snart slår man det for å pålegge det taushet. (Rousseau)*

Kvinnenes rolle

- Den selvfølgelige barneoppdrageren (tross de negative egenskapene).
- De negative egenskapene hos kvinnene må temmes
- Kvinnen må stå under ansvarlig mannlig kontroll (Fedrenes unnlattelse i dette henseende er den største forbrytelse (Campe, Ehlers))

Kvinnenes rolle

Mannens dominans over kvinnene sikres derved på to måter:

- *Kvinnen blir helt og holdent knyttet til barnestell og oppdragelse innen familien*
- *Blir stilt under mannens veiledning og overvåkning*

Familiens rolle blir styrket

Ammen utvikles:

- *Å amme et barn blir mors første plikt (ammens melk blir sett på som dårligere, ammen forsømmer barna, ammen utkonkurrerer mors i kjærlighet til barnet)*
- *I familien ligger opphavet til alle gode seder (Rousseau)*

Siste del av 1800-tallet, begynnelsen av 1900-tallet. Det virksomme barnet

---

Alle restriksjoner blir opphevet

- *Reiving betraktes nå som barnemishandling (får trangt bryst, dårlige lunger, krokete rygg)*
- *Barnet skal selv velge leker, ligge fritt på gulvet (og øve sine lemmer).*
- *Når virksomheten hos et barn synes å mangle er det fare på ferde. (Tyder på en medfødt defekt som hindrer barnet i all framtid) Smith Hjort (1836): Lite til overs for de veloppdragne barna. Det er de barna som tør stå på sitt og opponere som er framtidens håp.*

Mellomkrigstiden

The bottom right corner of the slide features several overlapping diagonal lines in shades of blue and white, creating a modern, abstract graphic element.

Medisin og psykologi

Barneoppdragelsen domineres av to retninger i mellomkrigstiden

Det medisinske fokus forvaltet av leger

Det psykologiske fokus forvaltet av psykologer, pedagoger og psykiatere.

Den medisinske tilnærmingen: "Den sterke kroppen". Fokus på hygiene, trening, ernæring.

Den psykologiske tilnærmingen: Adopterer den medisinske med innføringen av "mentalhygiene"

Medisinerne ivaretar den ytre kroppen, mens psykologene ivaretar den indre hygiene og det er stort sett god sameksistens mellom de to profesjoner

Psykoanalysen

Psykoanalysen får stor betydning i Norge

Harald Schjeldrups professorat i filosofi blir omgjort til professorat i psykologi i 1928.

Debatten om psykoanalysens vitenskapelige holdbarhet raser i "Det medisinske selskap" i 1932 som konkluderer med at psykoanalysen har et bra vitenskapelig fundament

I 1938 kommer det autorisasjon av psykoanalytikere som styrker den psykoanalytiske profesjons stilling

Barnet som driftstyrt der driftene må temmes preger den psykoanalytisk inspirerte barneoppdragelsen

Psykologiens betydning

Psykologene og "mentalhygienikerne" var opptatt av at barneoppdragelse skal foregå etter vitenskapelige funderte prinsipper (Rudberg, 1983)

Dette viser seg i fordømmingen av "den folkelige praksis" f.eks. Uregelmessige mattider (barnet får mat når det er sulten), reiving.

Psykiatren Susan Isaacs (1936) sier: "Vi stoler ikke lenger på at mødrene av naturen vet når ungen er sulten, men tar klokken til hjelp og gir den bare mat med regelmessige mellomrom (hver 3 eller 4 time). Regelmessig stell, lys, luft, anledning til å røre på sig og forøvrig ro, det er det barnet trenger"

Oppgjør med alternative teorier

Medisin og psykologi respekterer hverandre så lenge den ene konsentrerer seg om barnet "kroppslige trivsel" og den andre til barnets "indre"

Oppgjøret kommer om teorier om barnets "indre"

1800 talls "indre dyder" hos barn var selvbeherskelse og kontroll

Barnet ble sett ut fra de voksnes perspektiv

Oppgjøret begynner

Åse Gruda Skard opponerer i radioforedraget "Korleis ter verda seg for barna" i 1938 som ble publisert i Norsk Skuleblad nr 3, der hun konsekvent tar barnas perspektiv:

"Sitt ned" seier vi til ein vaksen, og det er lett for han å gjøre det. Barnet kan ikkje sette seg NED på ein vanleg stol, det må klatre OPP og det er eit helt stort arbeid. Og når ein endeleg har komme seg opp kan det ikkje stø føtene mot golvet, nei, dei dinglar i tomme lufta. Det kan ikkje lene seg lett tilbake, nei låra er så stutte at barnet må legge seg mest flatt på ryggen dersom vil nå ryggstøet. Stolen er makeleg for ein av oss; han er umakeleg og vanskeleg å finne seg tilrette i for ein liten barnekropp. Og slik er det allstad....."

Oppgjøret fortsetter

Budskapet til Skard er at foreldrene må prøve å sette seg inn i barnets situasjon; "sjå verda frå barnet sit standpunkt"

Lærer Knut Brekke polemiserer i Norsk Skuleblad nr 8 (1938):

"Hypermoderne psykologer og psykiatre driver med "åndelig kubisme" og "psykologisk jazzmusikk", og er et produkt av "...noen ærgjerrige, enøyde jøder (som) har bygget opp et eget quasi-videnskapelig humbugsystem som takket være sitt materielle, driftsbetonte tilsnitt, - har oppnådd å få videnskapelig moteetikett a la marxismen" (etter Monica Rudberg, 1982)

Revolusjon i barneoppdragelsen

Lærer Brekke var opptatt av tidens forfallstendenser som psykologien og marxismen ble oppfattet som.

Likeledes var han motstander av avskaffelsen av fysisk straff i skolen i 1936 og mente han hadde hele lærerstanden med seg. Det ble en kamp mellom profesjoner som ser sin oppgave å forme barns "indre".

Brekkes innlegg er et indignert forsvar for lærerstandens "overlegne praktisk erfaring" med barneoppdragelse mot "skrivebordsteoretikere som magister Skard " som våger å tråkke dem i næringen (Rudberg)

Den kraftige motbøeren som psykologien fikk gjør at vi kan snakke om en revolusjon i barneoppdragelsen i mellomkrigstiden

Revolusjonen fortsetter

Den psykoanalytisk inspirerte barneoppdragelsen førte til et mer liberalt syn på seksualitet og seksualopplysning.

Små barns berøring av kjønnsorganer ble undertrykket og stanset i det lydige og underkastende barnets periode.

Med psykoanalysen hvor den viktigste driften var seksualdriften, skulle seksualitet bli frigjort og ikke hemmet.

Åse Gruda Skard, som ikke var psykoanalytisk orientert, foreslo en forsiktig seksualundervisning

Lærer Brekke reagerte voldsomt (Brekke s. 196)

I vår tid

The bottom right corner of the slide features several thin, overlapping lines in shades of blue and white, creating a modern, abstract geometric design.

Etterkrigstiden

Norge hadde vært i krig og Åse hadde opplevd nazistenes barneoppdragelsesfilosofi med autoritære foreldre og underkuede barn.

Hun så sammenhengen mellom oppdragelsesfilosofi og barns utvikling

For å unngå fremvekst av nye autoritære regimer måtte barna bli trygge, selvstendige mennesker med respekt for seg selv og andre

Hun ser barna fra barnas synsvinkel

«Vi må forstå hvordan barn tenker og hvorfor de gjør som de gjør» sa hun

Hun er 60 år forut for sin tid ved å introdusere «barneperspektivet»

Gjenreising

Okkupasjon og nazisme har satt spor i barneoppdragelsen. Autoritær ideologi med underkastelse og lydighet blir erstattet med "det lykkelige barnet" som mål.

Barnepsykologien trer inn i forgrunnen.

Det lykkelige barnet blir et ledd i gjenreisningen av samfunnet til demokrati og fred.

Målsettingen med barneoppdragelsen kommer i fokus.

Åse Gruda Skard sier i et foredrag i mentalhygienisk forening i 1947:
"Nei, psykologi er ikke nok! Vikan ha massevis av kunnskaper i psykologi, og det hjelper oss ikke det granne, om vi ikke vet hva vi vil bruke dem til"
Skard s 213

Barneperspektivet

Et avsnitt fra boka «Ungene våre» (1948): «Den store ungen er sjalu»
Utgangspunktet er at fem-åringen slår den to år gamle broren sin med både "hammer og «stein». Moren hadde skjent og straffet uten at det hadde virket.

Åse skriver:

"Forslaget om at hun kanskje heller skulle gi den største en god klem og fortelle han at hun var glad i han, ble hun ikke særlig begeistret for: "En kan da ikke kjæle med en som har gjort noe galt!". Nei, det høres kanskje rart ut. Men det spørs jo ikke bare om hva han har gjort, men også om hvorfor han gjorde det. Og det var vel ikke så reint bort i veggene om den store trudde at veslebroren hadde tatt fra han den kjærligheten som foreldra pleide å vise bare til han før den nye broren ble født, og at det var derfor han var slem mot den yngre".

Fysisk straff

Fysisk straff ble sett på som en naturlig konsekvens av den autoritære barneoppdragelse

Nic Waal sier: "Det var krigerske , sterke kropper og herdede viljer som var målsettingen for den fascistiske oppdragelsen"

"Vi kan trygt si at det er en absolutt motsening mellom en streng barneoppdragelse og et demokratisk oppdragelsesideal. Ris av barn er ikke noe bedre enn tyskernes tortur av fanger.... Den sterke og fryktløse holdt munn, men næret en dyp forakt og et glødende hat til dem som plaget dem. De nervøse og engstelige fikk panikk og føyde seg, men deres hat var ikke mindre. Tenk da hvordan barn føler det...."

Biskop Ole Hillesby

- Hillesbys berømte radiotale i 1954

Paideia (gresk: dannelse, utdannelse)

Ble oversatt av Hillesby til «tukt»

«foreldrene må «...aldri, aldri glemme at det skal føre til det samme resultat for barnet, nemlig at dets egenvilje bøyes»

Forbud mot å slå barn

Sent men godt:

1936: Forbud mot å slå barn i skolen

1987: Foreldres rett til fysisk avstraffelse av barn hjemme ble opphevet (Barneloven §30)

2005:Høyesterett tolket Straffelovens § 219 dit hen at foreldre måtte kunne gi barnet et «klaps». (klapsdommen)

Anders Bratholm og Magne Raundalen påpekte at vi allerede har Christian den V lov der det står: «Hvis foreldre sønderslår deres legeme og ødelegger deres helbred skal de straffes som om det var en fremmed som gjorde det.» Vi har en lov allerede mot alvorlig fysisk avstraffelse

Riksadvokaten sådde tvil i Aftenposten 14 mars 2009 der han var skeptisk til «klapsdommen» død og sa at hvis et barn velter melkeglasset for tredje gang må det være lov å gi et klaps, selv om handlingen «...(klaps) ikke hadde vært akseptabelt overfor en kollega under lunsj»

Psykologisk tankegang ble spredt

Arbeiderbladet startet en spalte om barneoppdragelse i 1946 redigert av Åse Gruda Skard.

NRK sendte programposten "Foreldrenes kvarter med Åse Gruda Skard.

I Allers fra 1950 kommer "Huslegen" som tar for seg barnets kropp

Signaturen "Idun" skriver om "Livets problemer" i Allers

Kalle Furst i 1975 og 1977 "Mattis" med Åse Gruda Skard og Magne Raundalen

Benjamin Spock

I 1946 (norsk 1952) "Barnet – sunn fornuft i barnestell og oppdragelse"

Boka var en reaksjon på den autoritære og foreldresentrerte barneoppdragelse med vekt på disiplin

Han rådet foreldre til å oppdra barna individuelt med kjærlighet.

Det førte til at amerikanske barn ble selvsentrerte og tok frihet og belønninger som en selvfølge og en rettighet.

Kriminaliteten økte i Amerika på 50 og 60 tallet.

Mange mener at hippiebølgen var et resultat av Benjamin Spocks filosofi og mange mente at han "ødela Amerika"

I Norge hadde han ikke like stor innflytelse, en hadde betydning for den trenden man på 1960-70 tallet man kalte "Den frie barneoppdragelse"

Barneoppdragelsen i forandring

I mellomkrigstiden bidro psykoanalysen til synet på barn som driftstyrt der driftene må temmes og barnet kontrolleres

I etterkrigstiden kom barnepsykologien på banen der psykologien måtte brukes får å nå demokratiske og fredelige mål, med gjenoppbygging av landet etter krigen

Reaksjonen etter nazistenes autoritære barneoppdragelse førte til at barnet på få frihet til å velge og fylt med kjærlighet. Den "frie barneoppdragelse" så dagens lys

Samtidig utviklet barneperspektivet seg slik at barneoppdragelsen måtte utøves ut fra barnets premisser og barnets ståsted.

Barnepsykologien i vekst

Ny kunnskap om barns utvikling preget barnepsykologien og barneoppdragelsen:

Kunnskap om tilknytning, fremmedangst, språkutvikling, emosjonell utvikling, seksuell utvikling, løsrivelse fra foreldre pubertetsutvikling.

Det eksplorerende barnet, det aktivt oppsøkende og nysgjerrige barnet og det sårbare barnet

Ny nevrobiologisk kunnskap. Den bruksavhengige hjernen

The scientist in the crib (norsk: Den lille, store forskeren) (Gopnick, Metzoff & Kuhl, 2002).

Rettighetsbarnet

I takt med kunnskapen om hjernens og barnas utvikling har fokus blitt satt på barns rettigheter

Kunnskap om skadepotensiale etter omsorgssvikt, vold, overgrep og traumer har gitt barnet de samme menneskerettigheter som voksne gjennom Barnekonvensjonen

Barnekonvensjonen er integrert i norsk lovgivning der "barns beste" er det overordnede prinsipp

Art. 3. barns beste: Voksne skal gjøre det som er best for barn (Barneombudets utgave for barn)

Takk for oppmerksomheten

The bottom right corner of the slide features several thin, light blue lines that intersect and extend towards the right edge, creating a modern, abstract geometric design.

